

УДК 325.256

*П. Г. Бейлін, здобувач, С. П. Білоус, аспірант,
Черкаський державний технологічний університет*

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз діяльності малих підприємств в Україні. Визначено сутність, цілі та особливості розвитку діяльності малих підприємств в Україні, які відіграють важливу роль в економіці країни.

Ключові слова: підприємства, малі підприємства, регіон, фінансово-економічний стан.

Постановка проблеми. Розвиток малого підприємництва в Україні не відповідає можливостям і потребам української економіки. За кількістю малих підприємств, їхнім внеском до загального обсягу виробництва, зайнятістю працівників та іншими показниками Україна значно відстає від розвинутих країн світу. Потенціал малого бізнесу як фактора розвитку економіки не вичерпано, актуальною є проблема розроблення та удосконалення системної стратегії розвитку малого підприємництва, яка повинна будуватися на основі аналізу поточного стану малих підприємств та їх нагальних проблем.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми та перспективи діяльності малого підприємництва перебувають у полі зору таких українських вчених, як Р. В. Рудик, А. В. Гринюк, В. К. Збарський, Т. В. Греджева, С. І. Румянцева, І. А. Максименко, Т. Бережний, З. С. Варналій, В. Вишневський, А. Крисоватий, В. Кобилко, Т. Меркулова та ін. Дослідженням фінансово-економічного стану малого підприємництва займалися такі науковці, як О. В. Прокопенко, Л. Б. Криворучко, М. Г. Пивоваров та ін.

Метою статті є аналіз сучасного фінансово-економічного стану малих підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу. Мале підприємництво давно вже стало домінуючим сектором за обсягами виробництва в економіках провідних країн світу [1, с. 104]. Малі і середні підприємства (далі – МСП) забезпечують гнучкість і стійкість економічної системи, наближають її до потреб конкретних споживачів і водночас відіграють важливу соціальну роль, надаючи робочі місця і забезпечуючи джерело доходу широким верствам населення.

Розвиток малих та середніх підприємств є рушійною силою для розвитку економіки. Від 50 до 70 % ВВП розвинутих країн виробляється саме в цьому секторі. У країнах ЄС МСП виробляють близько

2/3 доданої вартості. У східноєвропейських країнах з перехідною економікою саме бурхливий розвиток МСП спричинив зростання ВВП у першій половині 90-х років. В Україні ж частка малих підприємств у ВВП не досягає й 10 % (статистики щодо середніх підприємств не існує, оскільки до цього часу їх не виділено як окрему категорію).

Через значну конкуренцію малі та середні підприємства часто є ефективнішими за великі. В Україні продуктивність праці на малих підприємствах у різні роки була на 10–20 % вищою за продуктивність праці на великих. До того ж через невеликий розмір МСП гнучкіші, швидше реагують на зміни економічних умов та споживацького попиту. Малі та середні підприємства, на відміну від великих, мають жорсткі бюджетні обмеження – отже, є більш прибутковими, рідше застосовують бартер. МСП – двигун розвитку ринкових відносин та економіки в цілому.

За станом на 2010 рік в Україні на 10 тис. осіб наявного населення припадало 70 одиниць малих підприємств, що на 8 одиниць менше, ніж у 2009 році (табл. 1), при цьому кількість підприємців становить 394 одиниці на 10 тис. осіб [2].

Таблиця 1

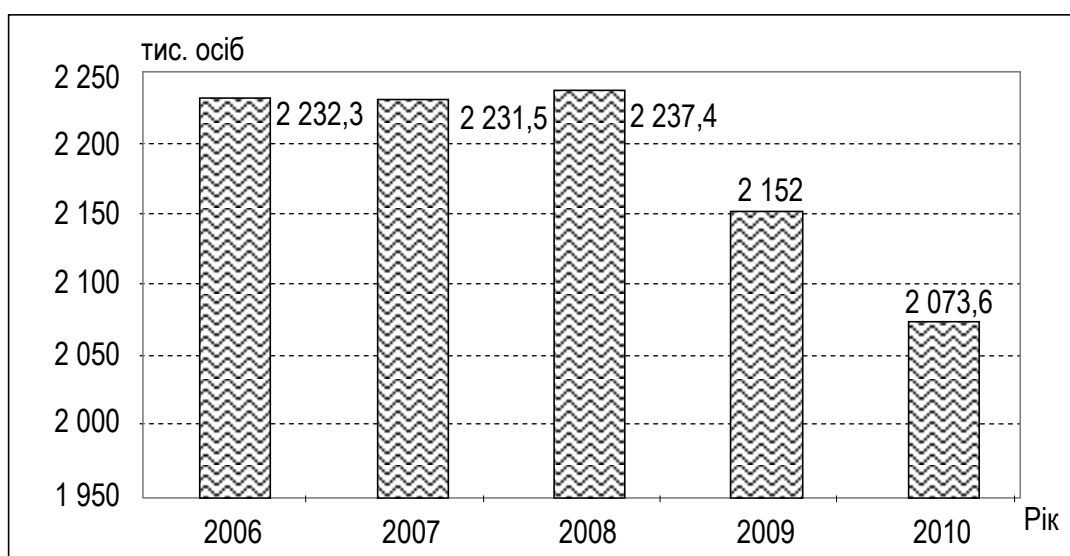
Основні показники діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2006–2010 рр.

Показник	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць:					
- малі підприємства	78	84	79	82	70
- фізичні особи – підприємці	423	477	530	579	394
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб:					
- малі підприємства	2 339	2 324,7	2 319	2 227,4	2 145,7
- фізичні-особи підприємці	3 398,8	3 679	3 989	4 223,5	2 814,5
Кількість найманих працівників, тис. осіб:					
- малі підприємства	2 208,9	2 223,5	2 206,2	2 106,5	2 024,9
- фізичні особи – підприємці	1 422,1	1 461	1 538,9	1 559,3	1 009,4
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.:					
- малі підприємства	360 107,5	440 011	4966683	461691,1	484393,5
- фізичні особи – підприємці	119 143,1	153019,6	204 951,6	195 952,5	230 418,2

Аналіз статистичних даних діяльності суб'єктів малого підприємства за 2006–2010 рр. свідчить про зменшення кожного з показників, крім обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), який збільшився у 2010 році порівняно з 2009 як у малого підприємства (на 22 702,4 млн. грн.), так і в фізичних-осіб підприємців (на 34 465,7 млн. грн.).

Суб'єкти малого бізнесу є одним із важливих джерел формування робочих місць в Україні. На малих підприємствах зайнято 11 % працюючого населення країни. Вони постійно створюють нові робочі місця, цим самим зменшують рівень безробіття в країні.

На території України загальна кількість зайнятих працівників за 2010 рік у малому підприємстві становила 2 073,6 тис. осіб (або 9,8 % від загальної кількості зайнятого населення в Україні), що на 3,7 % менше, ніж у 2009 році, а порівняно з 2006 роком даний показник зменшився на 7,7 %. Зменшення кількості найманих працівників у 2010 році пов'язане насамперед зі світовою економічною кризою, яка безпосередньо вплинула і на розвиток нашої країни (рис. 1). У цей період значна частина людей втратила роботу [2].

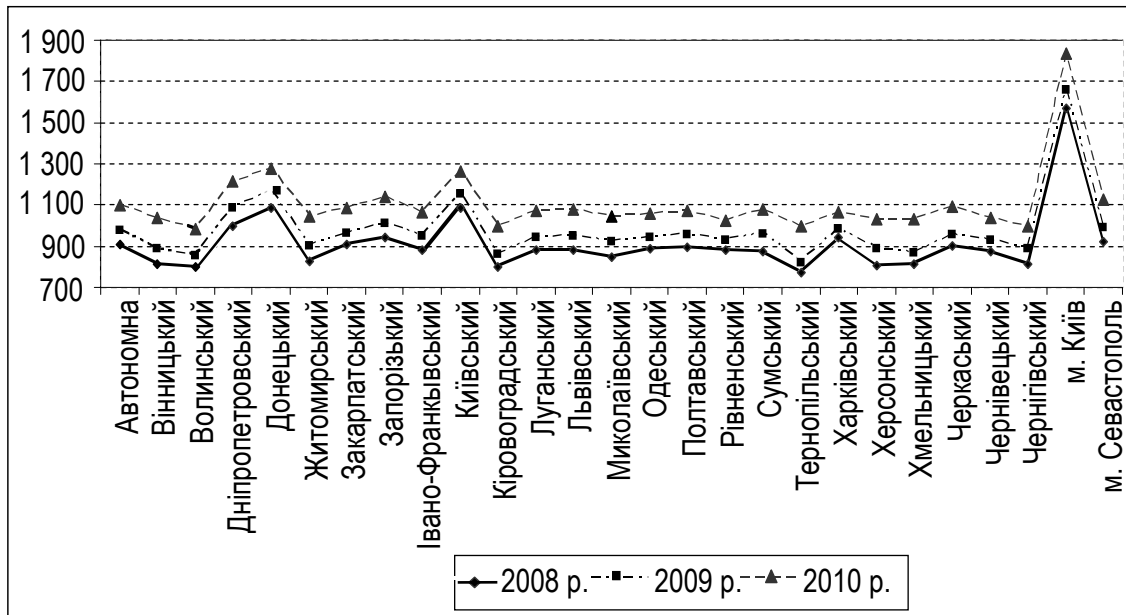

Рис. 1. Кількість зайнятих працівників на малих підприємствах, тис. осіб [2]

Середньомісячна заробітна плата одного працівника на малому підприємстві у 2010 році на території України становила 1 249,88 грн., що на 11,9 % вища порівняно з попереднім роком та на 19,3 % більша, ніж у 2008 році [2].

За даними статистичного аналізу найвищий рівень середньомісячної заробітної плати протягом 2008–2010 рр. спостерігається саме в тих регіонах, де промисловість розвинена найкраще, а саме (рис. 2):

м. Київ (у 2010 році становила 1 838,19 грн., що на 10,7 % вища, ніж у 2009 році та на 17,1 % порівняно з 2008 роком), Донецькому (у 2010 році даний показник становив 1 280,46 грн., що на 9,42 % вищий, ніж у попередньому році та на 17,4 порівняно з 2008 р.), Дніпропетровському (у 2010 році становив 1 215,39 грн., у 2009 – 1 089,37 грн., у 2008 році – 1 001,13 грн.), а також у Київському, Запорізькому та Черкаському регіонах [2].

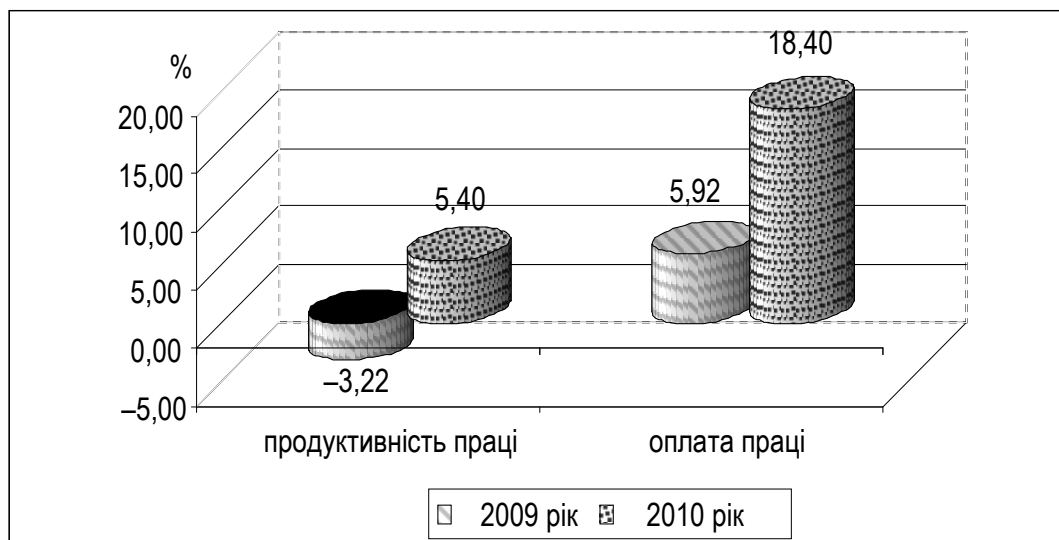

Рис. 2. Динаміка середньомісячної заробітної плати найманих працівників за регіонами України протягом 2008–2010 рр., грн.

Лише в Донецькому (1 280,46 грн.), Київському (1 267,66 грн.) регіонах (та в м. Києві (1 838,19 грн.) спостерігається перевищення середньомісячної заробітної плати найманих працівників протягом 2010 року над середньою величиною даного показника по Україні (1 249,88 грн.).

Згідно з аналізом статистичних даних щодо середньомісячної заробітної плати найманих працівників за регіонами протягом 2008–2009 років спостерігалось лише зростання даного показника. Даний показник міг бути набагато вищим у кожному з регіонів, але у зв'язку із заробітними платами, які видаються більшості робітникам у конвертах, він є не досить високим, а основною причиною цієї тенденції є високі податки, що нараховуються та утримуються із зарплатні.

Між динамікою продуктивності праці і оплатою праці існують не випадкові залежності, які можна дослідити на прикладі малих підприємств України (рис. 3) [2].

Рис. 3. Динаміка продуктивності праці і середньорічної заробітної плати на малих підприємствах України, % [2]

Як видно з рисунка 3, продуктивність праці на малих підприємствах в 2009 році знизилася з 214,18 тис. грн. до 207,28 тис. грн., тобто на 3,22 % від попереднього. А в 2010 році зросла на 8,91 % порівняно з попереднім роком і на 5,4 % відносно 2008 року. Середньорічна заробітна плата збільшилася в 2009 році на 5,92 %, а в 2010 році – на 11,78 %. У 2010 році порівняно з 2008 р. оплата праці зросла на 18,4 %.

На основі цих даних можна сказати, що підвищення заробітної плати випереджає зростання продуктивності праці. Це означає, що працівники малих підприємств не мотивовані до кращої продуктивності і сприймають підвищення заробітної плати як належне. Це не стимулює їх до покращення результатів праці.

Отже, мотивація персоналу на малих підприємствах залежить не тільки від матеріального заохочення, але й від інших факторів, таких як ставлення керівників до підлеглих, рівень їхньої довіри до них, і найголовніше – рівень лояльності працівників до компанії. Створюючи комфортну атмосферу на робочих місцях, керівники досягнуть не тільки кращого самопочуття співробітників, але й забезпечать підвищення рівня продуктивності праці на підприємстві [1, с. 103].

На обсяг реалізованої продукції, виконаних робіт, наданих послуг малими підприємствами в Україні припадає 14,2 % від загального обсягу по Україні. Структура обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності зображена на рис. 4.

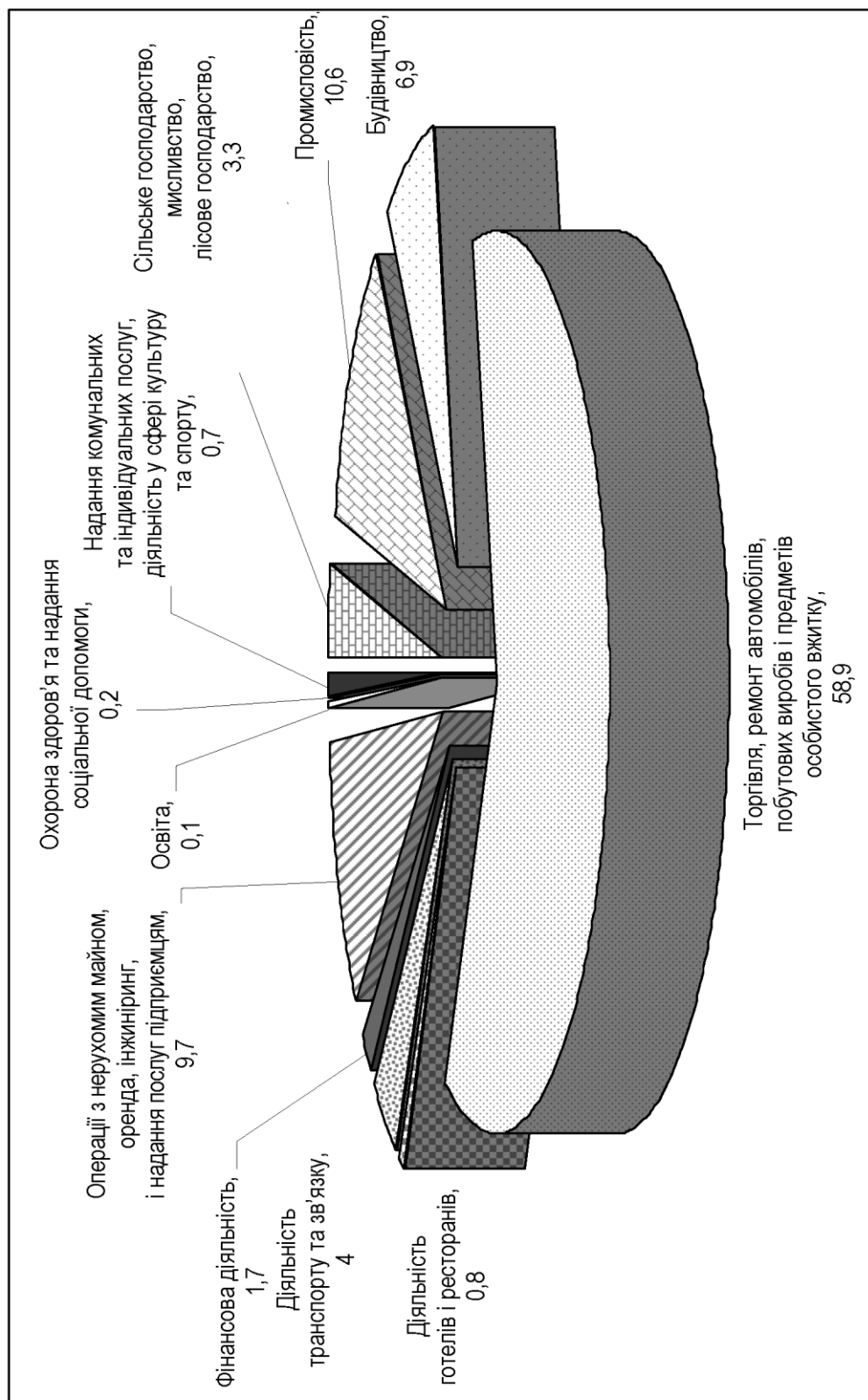

Рис. 4. Структура обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) за видами економічної діяльності у 2010 році, %

Найбільша частка реалізованої продукції, виконаних робіт, наданих послуг зорієнтована в сфері оптової торгівлі та посередництві в оптовій торгівлі (54,9 % від загального обсягу по Україні) [2].

Найменш розвинутими є такі види економічної діяльності, як освіта, охорона здоров'я та надання соціальних послуг, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту, діяльність готелів та ресторанів, на які припадає менше 1 % обсягу реалізованої продукції, виконаних робіт, наданих послуг, на який припадає лише 0,1 % від загального обсягу по Україні.

Аналіз фінансових результатів діяльності малих підприємств у 2010 р., виконаний за даними статистики [2], показав, що більша кількість малих підприємств порівняно з великими змогли краще адаптуватися до нових умов, і частка збиткових підприємств виявилася нижчою, ніж у великих підприємств. Розвиток малих підприємств у 2010 році характеризується ефективністю їх діяльності, оскільки протягом цього року спостерігається позитивне сальдо фінансового результату від звичайної діяльності – 1 148 775,2 тис. грн. Порівняно з відповідним періодом попереднього року даний показник покращився (21 209 869,6 тис. грн.) і тому загальний рівень рентабельності діяльності малого бізнесу на кінець 2010 р. позитивний. Частка підприємств малого бізнесу, які закінчили 2010 р. з прибутком (58,6 %), виявилася вищою, ніж частка прибуткових великих підприємств (56,5 %) та кількості підприємств, які одержали збиток (41,4 %) (рис. 5) [2].

Рис. 5. Фінансовий результат (сальдо) від звичайної діяльності до оподаткування за регіонами України у 2010 році, млн. грн.

Позитивний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування спостерігається у Дніпропетровському (9 435 986,5 тис. грн.), Запорізькому (290 195 тис. грн.), Кіровоградському (36 489,6 тис. грн.), Миколаївському (172 686,3 тис. грн.), Херсонському (68 268,5 тис. грн.), Чернівецькому (11 072,3 тис. грн.) регіонах. Саме ці регіони принесли країні у 2010 році позитивне сальдо, всі інші одержали від'ємне сальдо (див. рис. 5).

Підсумки проведеного аналізу свідчать, що становище малих підприємств в Україні є незадовільним. Велика кількість суб'єктів малого бізнесу балансує на межі згорання діяльності. Труднощі, що перешкоджають стабільній діяльності і розвиткові малих підприємств, особливо промислових, пов'язані зі значним зносом основних фондів, недостатністю фінансових ресурсів для оновлення основних фондів та поповнення обігових, браком знань та навиків управлінського персоналу, що заважає приймати найбільш ефективні управлінські рішення. За цих умов особливо важливим, на думку автора, є проведення заходів щодо підвищення професіоналізму керівників малих підприємств, в іншому випадку малий бізнес як інститут економіки не буде ефективним.

Значним стимулом для розвитку малого бізнесу в Україні є спрощена система оподаткування. Проте аналіз ефективності використання спрощеної системи оподаткування показує, що позитивною вона є тільки для порівняно невеликої групи суб'єктів господарювання, зокрема для малих підприємств торгівлі та сфери надання послуг, у вартості продукції яких досить висока частка доданої вартості. Для більшості інших підприємств малого бізнесу, особливо таких важливих з точки зору розвитку економіки галузей, як промисловість, з фінансового погляду спрощена система оподаткування неприйнятна [3].

Таким чином, діючі закони в сфері малого підприємництва, полікані стимулювати розвиток малого бізнесу, практично не виконують свого завдання, стимулюючи, головним чином, малі підприємства у сфері торгівлі, що підтверджується даними статистики.

Висновки. Рівень розвитку малого підприємництва залишається незадовільним у нашій країні. У сучасних умовах ця проблема є однією з головних для української економіки, тому вирішувати її повинна держава шляхом створення необхідних умов і підтримуючи вітчизняного малого виробника. Державна підтримка все ще слабка і недостатня, суб'єктам малого підприємництва доводиться розраховувати тільки на власні сили, що значно обмежує можливості для розвитку і підвищує ризики. Невиправдано низьке значення відводиться малим підприємствам виробничої сфери. Державна підтримка малого бізнесу будується таким чином, що стимулює розвиток переважно малого бізнесу

у сфері торгівлі, яка не виробляє додаткової вартості, залишаючи без підтримки підприємства виробничої сфери. Одні лише малі підприємства торгівлі не зможуть виконати ті специфічні соціально-економічні функції, через які малий бізнес цінується в межах держави, і потенціал малого бізнесу реалізований не буде.

Ведення господарської діяльності в сучасних умовах, особливо у період фінансової кризи, є важким і ризиковим і для великих підприємств, але труднощі малих підприємств у більшості випадків гостріші. Велике значення має проблема фінансування, нестача власних коштів, труднощі в розрахунках за продукцію. За цих умов вирішальну роль відіграє професіоналізм керівників малих підприємств.

Підприємствам, якими керують добре підготовлені фахівці, вдалося скористатися гнучкістю, здатністю малого бізнесу швидко пристосовуватися до зовнішніх умов і закінчити 2010 р. з кращими результатами, ніж великі підприємства.

Список літератури

1. Матросова Л. Н. Малий бізнес: стан та перспективи розвитку / Л. Н. Матросова // Економічний вісник Донбасу. – 2007. – № 1. – С. 103–111.
2. www.ukrstat.gov.ua [Електронний ресурс].
3. www.zakon2.rada.gov.ua [Електронний ресурс].

Отримано 16.08.2012

Summary

In this paper the analysis of small enterprises in Ukraine. The nature, purpose and features of the development of small agroindus in Ukraine, which play an important role in the economy.

Бейлін, П. Г. Фінансово-економічний стан малих підприємств в Україні [Текст] / П. Г. Бейлін, С. П. Білоус // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць : заснований у 1999 р. / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. - Вип. 35.- С. 240-248.